

למידה בקבוצות בכיתה מאיה בוזו-שוורץ

דיבור קבוצתי מקדם למידה

המחקר ותכניות ההתערבות המבקשים לקדם דיבור איכותי בין תלמידים חולקים ארבע הנחות מרכזיות חשובות:

1. דיבור שיתופי איכותי בין עמיתים חיוני ללמידה.
2. דיבור שיתופי איכותי בין עמיתים צריך להילמד בכיתה בצורה מפורשת.
3. למשימה הניתנת לקבוצה יש השפעה רבה על הדיבור המתנהל בה.
4. יש חשיבות לתכנון ספציפי של הלמידה בקבוצות לאור משתנים שונים.

1. דיבור שיתופי איכותי בין עמיתים

מאפיינים של דיבור שיתופי איכותי:

- השתתפות מורחבת ומעורבת של כלל העמיתים בקבוצה;
- הקשבה זה לדבריו של זה;
- תחושה של חופש לשנות את הנושא או להעלות כיוונים חדשים לחשיבה בקרב העמיתים כולם;
- העמיתים מסבירים ומנמקים את רעיונותיהם ותובעים הסברים ונימוקים מעמיתיהם;
- העמיתים מספקים ראיות לטענותיהם;
- העמיתים נחלצים לעזרת חבריהם ומספקים להם סיוע בעת הצורך;
- העמיתים חותרים להסכמה קבוצתית לפני נקיטת החלטה או פעולה;
- העמיתים מתייחסים למבעים של קודמיהם באישוש, בהפרכה, בהוספה או בשחזור מעובד;
- כל תלמיד מקבל מעמיתיו משוב על תגובותיו ורעיונותיו.

2. הוראה מפורשת של דיבור שיתופי איכותי

על המורה ללמד באופן מפורש איך לעבוד בקבוצות, כדי לשכלל אצל תלמידיו מיומנויות של דיבור שיתופי שיהפוך את הדיבור בקבוצה ללמידה. לימוד כזה כרוך בשינוי תפיסה לקראת הכרה ביתרונות הפדגוגיים והחברתיים של עבודה קבוצתית; במוכנות רגשית "לאבד שליטה" לטובת העברת האחריות ללמידה אל התלמידים וביזור הלמידה הכיתתית - שמשמעה הוא שכל קבוצה וכל הרכב קבוצתי ילמדו משהו קצת אחר... וכן בשליטה בפרקטיקה של הוראת דיבור מקדם למידה שכוללת הבניה, הן של המשימה והן של דרכי השיח וכללי השיח והעבודה בקבוצות.

ראו [כלים לדיבור קבוצתי מקדם למידה](#)

3. חשיבות המשימה

הוראה מפורשת של תבנית דיבור חדשה בין עמיתים בקבוצות חשובה, אך לא פחות ממנה חיונית המשימה שהמורה נותנת לעבודה בקבוצות. למשימה קבוצתית טובה (שאיננה בהובלת המורה) יש שלושה מאפיינים:

- א. היא דורשת משאבים (ידע, מיומנויות, חומרים) שאינם בידי האדם היחיד, וכך הצלחה במשימה דורשת תרומה של רבים, למשל - משימה המבוססת על מאפייני מקומות המגורים של התלמידים שרק הם עצמם מכירים.
- ב. היא דורשת תלות הדדית. הדדיות פירושה שהצלחת כל תלמיד תלויה בקבוצה כולה - גם התלמידים החזקים תלויים בתלמידים החזקים פחות ולא רק להפך, כפי שקורה לרוב. למשל, משימה המבוססת על מידע שיש בכל פעם רק לחברים מסוימים בקבוצה, כגון תכנון משימה על-פי ההיגיון של משחק רביעיות: לכל תלמיד יש משהו שהאחר זקוק לו. לדוגמה, במתמטיקה כל תלמיד ברביעיית תלמידים יכול לייצג פעולת חשבון אחרת ורק לאותו תלמיד מותר להפעיל אותה; כך הם מתבקשים לפתור משימה מורכבת.
- ג. על המשימה להיות עתירת חשיבה - משימה שאינה רוטינית, אינה בעלת תשובה אחת, והיא עוסקת בממדים שונים של הנושא הנלמד. למשל - לזהות מה הצורה היוצאת דופן מבין הצורות האלה: מלבן, ריבוע, משולש ישר זווית, מקבילית. זו שאלה שיש לה תשובות אפשריות שונות, והיא מחייבת את התלמידים לחשוב יחד, לנמק ולייצג עמדות שונות, והיא מגדילה את הסיכוי לדיבור חקרני בקרב התלמידים.

4. תכנון ספציפי לאור משתנים שונים

במהלך התכנון יש להביא בחשבון משתנים רבים: נוכחות מורה (כן/לא); אופי המשימה (מורכבת / פשוטה); הרכב הקבוצות (הומוגני/הטרוגני; חברים/לא חברים); גיל הלומדים; גודל הקבוצה; חלוקת תפקידים בקבוצה. כמה פרמטרים שכדאי להביא בחשבון בעת התכנון: גיל הלומדים וגודל הקבוצה; אופי המשימה ביחס לגודל הקבוצה; נוכחות מורה בקבוצה והמשימה הנגזרת מכך; אופי המשימה בהתחשב בשלב שהקבוצה נמצאת בו; קבוצה הומוגנית או הטרוגנית.

תכנון הלמידה בקבוצות: פרמטרים מרכזיים

הרכב הקבוצה הומוגני / הטרוגני	מי מוביל את הקבוצה המורה או תלמידים תלמיד חזק / תלמיד אחר	גודל קבוצה קטנה 2-3 גדולה 4-8	השלב שהקבוצה נתונה בו התחלתי / מתקדם	גיל הלומדים צעירים/בוגרים
אין עדיפות לקבוצה הומוגנית או הטרוגנית בגילים שונים. תוכלו להחליט על כל הרכב קבוצתי בכל גיל.	בכל גיל תוכלו להרכיב קבוצות בהובלת תלמידים או בהובלת המורה. בבחירת התלמיד שיוביל את הקבוצה שקלו לא רק שיקולים לימודיים אלא גם שיקולים חברתיים.	כל שהתלמידים צעירים יותר, כך רצוי שיעבדו בקבוצות קטנות יותר.		
כאשר צריך לחזק קבוצה מסוימת בתחום ספציפי, יש לעבוד בקבוצות הומוגניות. בכל נושא אחר ומטרה אחרת, בעיקר כאשר עובדים על רעיון או פתרון בעיה הדורשים ריבוי נקודת מבט - יש לעבוד בקבוצות הטרוגניות. זכרו: נמצא שקבוצות הטרוגניות עדיפות לתלמידים, הן במישור הלימודי והן במישור החברתי.	בהובלת הקבוצה על-ידי המורה רצוי לעבוד על הקניה של מושג חדש או שיפור מיומנות נדרשת לחברי הקבוצה. בהובלת התלמידים רצוי לעסוק בפעילויות הדורשות סיעור מוחין ופתרון בעיות. לא חייב להיות מוביל אחד לקבוצה, אבל אם נבחר מוביל, עליו לדעת בדיוק מה תפקידו בהובלת השיח בקבוצה (בקשת הסברים או נימוקים, שאלות שאלות, סיכומי ביניים, חלוקת תור הדיבור וכדומה).	בקבוצות גדולות של תלמידים רצוי לעבוד על מידע חדש; בקבוצות קטנות רצוי ליישם ידע חדש שנלמד זה עתה בבעיות חדשות, ולתקן משימות נקודתיות.	בשלב התחלתי עדיף להתמקד בתרגול מיומנויות השיחה ועדיף לעשות זאת סביב נושאים "ידידותיים" שאינם קשים להסכמה. בשלב מתקדם אפשר לעשות זאת בנושאים שנויים במחלוקת או במשימות מורכבות.	אופי המשימה ידע חדש פתרון בעיות יישום ידע שנלמד מיומנות כתיבה העלאת רעיונות

נספח: כלים לדיבור קבוצתי מקדם למידה

1. כללי יסוד לדיבור בקבוצה

קבוצת חוקרי חינוך (Dawes et al., 2004) פיתחה סדרה של שנים-עשר שיעורים שבמסגרתם מלמדים המורים את התלמידים שורה של כללי יסוד לדיבור בקבוצה. כללי היסוד הללו הם מיומנויות לקידום החשיבה בקבוצה. מטרתם - לאמן את התלמידים בשיתוף של ידע ובביטוי בהיר של רעיונותיהם ודעותיהם במסגרת המשא ומתן הקבוצתי. בתוך כך התלמידים לומדים את הדברים האלה:

- הקשבה למגוון של רעיונות והשוואה ביניהם יכולה לסייע לכולם לקבל החלטה מושכלת;
- חשיבה בקול רם עם שותפים מסייעת לחשוב בבהירות;
- כאשר עוזרים לאחרים ללמוד אפשר להבין רעיונות חדשים.

הנה לדוגמה דף למשתתפים ובו כללי יסוד שעליהם להפעיל במהלך הלמידה בקבוצה:

כללי יסוד	משתתף 1	משתתף 2	משתתף 3
לשאול שאלה טובה			
להשמיע ביקורת מעניינת או אתגר			
להעלות הצעה טובה			
לשנות את דעתו של מישהו			
להעלות נימוק טוב			
לחלוק מידע רלוונטי			
להקשיב בקפידה			
לנסות להגיע להסכמה			

השימוש בכללי היסוד יכול להיעשות בהצבה של אחד החברים בקבוצה בתפקיד "צופה" המתעד את התנהגויות המשתתפים וממלא את הטבלה בהתאם. אפשרות אחרת היא לייחד זמן לרפלקציה בסיום הדיון, לבחינה משותפת של השאלה - באיזו מידה הפעיל כל משתתף והקבוצה בכללה את כללי היסוד של דיבור שיתופי איכותי. אפשר לקיים דיון כזה במסגרת הקבוצה הקטנה, בתום המשימה, או במסגרת מליאת הכיתה, בהובלת המורה.

2. "פיגומים" לדיבור בקבוצה

באתר האינטרנט <http://www.teachingexpertise.com> מוצע לספק לתלמידים "פיגומים" לדיבור משותף בדמות מילים ומשפטים שבהם רצוי להשתמש במסגרת הדין הקבוצתי:

"אני מסכים / לא מסכים עמך משום ש..."
"יש דרך נוספת להסתכל על העניין והיא..."
"מה הסיבות / הנימוקים שלך?"
"האם שקלנו את כל המשתנים?"
"על מה אנחנו יכולים להסכים?"
"מה יקרה אם..."
"סיבה נוספת יכולה להיות..."
"ההפך מכך יכול להיות..."
"זה כבר נשמע טוב יותר בגלל..."
"זה דומה / שונה משום ש..."

כללים אלו "משעים" במידה רבה את הדפוסים החברתיים המתרחשים לרוב בקבוצה (למשל, הובלה בידו התלמידים החזקים) ומנטרלים את הסטטוס החברתי של יחידים באמצעות הדרישה לפעול על-פי חוקים אחרים. הם יוצרים סביבה אינטלקטואלית הוגנת יותר, ועם זה - עניינית וביקורתית. תלמידים בעלי ביטחון זוכים בצורה זו בהזדמנות לשמוע קשת רחבה של דעות, ואילו תלמידים חלשים יותר או חסרי ביטחון מוצאים שגם תרומותיהם זוכות ליחס רציני (Dawes et al., 2004).

כדאי שהשימוש ב"פיגומים" הללו יאפיין את השיח הכיתתי בכלל ולא רק את הדיבור בקבוצות קטנות. אימוץ דרכי הדיבור האלה על-ידי התלמידים דורש אימון חוזר ונשנה במסגרות הלמידה השונות, וכן הדגמה מתמדת שלהן על-ידי המורה עצמו.